

KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO- EKONOMİK ÖZELLİKLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ

*(An Analysis of Relationships between Rural Migration and
Socio-Economic Properties in Blacksea Region)*

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜRBÜZ*

ÖZET

Türkiye’de, 1950’li yıllarda hızlanmaya başlayan iç göçler, her geçen gün daha da artarak günümüze kadar devam etmiştir. Kırsal yerleşmelerden şehirlere olan göçler iç göç hareketleri içerisinde önemli bir orana sahiptir. Karadeniz Bölgesi bölgelerimiz arasında en fazla kırsal nüfusa sahip olup, önemli oranda kırsal göç vermektedir.

Karadeniz Bölgesi’nde, insanların doğdukları yer olan kırsal alanları bırakıp şehirlere göç etmesinin temelinde çok sayıda sosyo-ekonomik faktör bulunmaktadır. Bu çalışmada, hiyerarşik kümeleme, korelasyon ve regresyon gibi istatistiksel teknikler kullanılarak Karadeniz Bölgesi’nde kırsal göçü etkileyen sosyo-ekonomik faktörler analiz edilmiştir. Pearson korelasyon analizinde, kırsal göç oranı ile kullanılan 39 sosyo-ekonomik değişkenin 1’i yüksek derecede, 8’i orta derecede, 13’ü zayıf derecede, 17’si çok zayıf derecede ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Kırsal göç oranı ile ilişkili olan 39 değişkenin %95 güven aralığında, 11 değişkenin istatistiksel açıdan önemli olduğu, geriye kalan 28 değişkenin ise önemsiz olduğu belirlenmiştir. Bu istatistik sonuçlarına göre, Karadeniz Bölgesi’nde kırsal göçler, kullanılan sosyo-ekonomik verilerden büyük ölçüde etkilendiği, bununla birlikte, elimizde olmayan veya ölçülemeyen bazı sosyo-psikolojik faktörlerden, şehirlerin çekici özelliklerinden ve iletici faktörlerden de etkilendiği tahmin edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Karadeniz Bölgesi, kırsal göç, sosyo-ekonomik özellikler, korelasyon, regresyon.

---

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
Kahramanmaraş, mgurbuz@ksu.edu.tr

**KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ**

ABSTRACT

Internal migration movements which have started to gain speed since 1950s, are still increasing with accelerating trend today. Movements of rural people from their birth place to urban areas has considerable amount at rate in migration movement. Blacksea region has the highest rural population and faces considerable amount go rural migration.

Several socio-economic factors have affect on rural migration movements in Blacksea region. In this study, relationships between migration and socio-economic properties were examined by using several statistical techniques such as hierarchic cluster, correlation and regression analysis. According to the result of correlation analysis, among 39 variables only one of them have high, 8 of them have moderate, 13 of them show weak, 17 of them represent very weak relationships with rural migration rate. Results also reveal that 11 variables have statistically significant relationship with migration rate at 95 % confidence level. Consequently, it can be said that rural migration has been controlled by several socio-economic factors along with several other factors such as socio-physiologic conditions, positive aspects of urban areas and unattractive sides of rural settlements.

Key words: *Blacksea Region, Internal migration, provinces, socio-economic properties, correlation, regression,*

1. GİRİŞ

Göç kavramı, genel olarak; “bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayını ifade etmektedir” (Tümertekin ve Özgüç, 1998:307). Kırsal alanlardaki yerleşmelerden şehirlere olan göçler ise kırsal göç olarak adlandırılmaktadır.

İnsanların yeryüzünde yaşamaya başladığı dönemden beri var olduğu düşünülen göç hareketleri, her geçen gün daha da artarak günümüze kadar gelmiştir. Yiyecek bulma ihtiyacından ortaya çıkan tarihin ilk göçleri (Tanoğlu, 1966:79), günümüzde fiziki, siyasi, tarihi, askeri ve sosyo-ekonomik gibi bir çok faktöre bağlı olarak devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, 1923-50 döneminde köy sorunlarını yerinde çözme ve köylüyü köyünde tutma politikaları izlenmiş, bu amaçla Halkevleri ve Köy Enstitüleri açılmıştır (Kurt, 2003: 60-66). II. dünya savaşından sonra az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir kentleşme yaşanmış, Türkiye’de az gelişmiş bir ülke olarak bu gelişmelerden etkilenerek göç konusundaki politikasını değiştirmiş, kırsal alanlardan şehirlere göçü teşvik etmeye başlamış ve bu durum kırsal göçleri artırmıştır. Türkiye, 1950-1960 yıllarında ABD’den aldığı Marshall yardımlarını daha ziyade tarımsal araç-gereç ithalatında kullanmış, bu sayede bir yandan ekilen arazi miktarı ve üretim artmış, diğer taraftan kullanılan makineler sayesinde iş gücü fazlalığı ortaya çıkmış ve kırsal alanlarda çok sayıda nüfus topraktan kopmak zorunda kalmıştır (Yavuz, Keleş ve Geray, 1978:4). Türkiye’de, 1950 yılından sonra nüfus artışı, çekirdek aile yapısının yaygınlaşması, miras ve satma gibi nedenlerle tarım arazilerinin çok küçük parsellere bölünmesi, geleneksel tarım düzeni ve toprak mülkiyetinin farklılaşması kırdan şehre olan göçleri hızlandırmıştır. Aileler, arazilerinin miras ve diğer bazı nedenlerle küçülmesi sonucunda yaşamını ancak ek bir gelire (genelde mevsimlik işçi veya hayvan besleme) sağlamaya başlamıştır (Yenigül, 2005). Türkiye’de kırsal yerleşmelerde geçinmek için kritik sınır olan 20 dönümden daha az arazisi olan veya topraksız ailelerin oranı 1970 yılında %57’ye yükselmiş (Tekeli ve Erder, 1978:329), bu durum kır kesiminde yaşayan nüfus ile geçim kaynakları arasındaki dengenin bozulmasına ve tarım sektöründe yapısal değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Özgür, 1995). Bazı kırsal alanlarda var olan yüksek ve arızalı rölyef, sert iklim şartları ve kuraklık gibi fiziki faktörlere arazilerin parçalanması ve küçülmesi de eklenince kırsal alanlarda yaşam koşulları daha da zorlaşmış ve kırsal göçler artmıştır. Bu dönemdeki kırsal göçler, sadece kırsal alanlardaki işsizlik ve fakirlikten değil, aynı zamanda kırsal alanlarda önemli gelir sağlayan büyük toprak sahiplerinin göç ederek yatırımlarını sanayi şehirlerine yapmasıyla da gerçekleşmiştir (Özbay ve diğerleri, 2001:14). İstanbul’da 1965 yılından sonra sanayinin gelişmeye başlamasıyla birlikte önemli bir kır-kent göçü dalgası, özellikle emek göçü olarak gerçekleşmiştir (Özbay ve diğerleri, 2001:48). Türkiye’de 1968 yılında büyük kentlerle küçük kentler arasında olduğu kadar, kentle kır arasında da önemli bir gelir farkı ortaya çıkmıştır (Bulutay ve diğerleri, 1971:69). Bu gelir farkının yanında yerel ve küresel değişimlerin çok çeşitli etkisi ile kırsal göçler 1980 yılından sonra da

*KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ*

devam etmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na göre, Kırsal alanlardan şehirlere göçün aynı ivme ile devam edeceği, ancak toplam göç içindeki payının azalacağı tahmin edilmektedir (DPT, 2001:32).

Karadeniz Bölgesi'nde insanların doğdukları yer olan kırsal yerleşmeleri bırakıp şehirlere göç etmesinin temelinde yatan çok sayıda sosyo-ekonomik faktör bulunmaktadır. Bu çalışmada Karadeniz Bölgesi'nde, kırsal göçler ile sosyo-ekonomik özellikler arasındaki ilişkiler, korelasyon ve regresyon gibi istatistiksel teknikler kullanılarak analiz edilmiştir. Çünkü, göç alma ve vermede bölgeler arası rekabetin ve dinamiğin belirlenmesi, bölgesel kalkınma ve gelişmişlik yapılarına yönelik plan ve projelerin hazırlanmasında önemli bir veri kaynağı olmaktadır (Yılmaz ve diğerleri, 2006).

2. MATERYAL VE METOT

Bu çalışmada, Karadeniz Bölgesi illerine ait, TÜİK (2005)'den alınan göçle ilgili 4 değişken ile iller arası göç olayını etkilediği düşünülen ve DİE tarafından yayınlanan 1997 Köy Envanterindeki 39 sosyo-ekonomik değişken (TÜİK, 2002) çalışmadaki metotlara uygun formata dönüştürülerek kullanılmıştır (Tablo 1).

Çalışmada, Karadeniz Bölgesi'nin illeri kırsal sosyo-ekonomik özelliklerine göre hiyerarşik kümeleme analizi ile benzerlik gruplarına ayrılmıştır. Hiyerarşik kümeleme analizleri yapılırken mesafe ölçüsü olarak kareli öklid uzaklığı ve ward metodu kullanılmıştır.

Kırsal göç oranı ile sosyo-ekonomik faktörler arasında doğrusal ilişkilerin yönünü ve gücünü tespit etmek amacıyla pearson korelasyon katsayısı hesap edilmiş ve sonuçlar %95 güven aralığında test edilmiştir. Daha sonra, bağımlı değişken olarak kabul edilen göç verme oranı ile bağımsız sosyo-ekonomik değişkenler arasındaki fonksiyonel ilişkiler regresyon modelleri ile değerlendirilmiştir.

Çalışmada istatistiksel hesaplamalar için SPSS Windows 11,0 programı ve elde edilen sonuçların haritalanması için ArcGIS 9.1 yazılımı kullanılmıştır.

Tablo1. Araştırmada kullanılan kırsal yerleşmelere ait sosyo-ekonomik değişkenler	
Table 1. Socio-economic variables of rural settlements used in this study	
1- Kırdan başka illerin şehirlerine giden göç sayısı	23- Toprak tahlili yaptıran hanehalkı oranı
2-Kırdan kendi illerinin şehirlerine giden öç sayısı	24- Birinci gelir kaynağı tarla ziraatı olan köy oranı
3- Kırdan şehre göç edenlerin toplam sayısı	25- Birinci gelir kaynağı meyvecilik olan köy oranı
4- Kırdan şehre göç eden nüfus oranı	26- Birinci gelir kaynağı sebzeçilik olan köy oranı
5- Ortalama hanehalkı büyüklüğü	27- Birinci gelir kaynağı hayvancılık olan köy oranı
6- Fizyolojik nüfus yoğunluğu	28- Birinci gelir kaynağı orman ürünleri olan köy oranı
7- Topraklı çiftçi hanehalkı oranı	29- Hane başına düşen büyükbaş hayvan sayısı
8- Topraksız çiftçi hanehalkı oranı	30-Hane başına düşen koyun sayısı
9- Tarıma elverişli olup da kullanılmayan arazi oranı	31- İçme ve kullanma suyu olmayan köy oranı
10- Konut dışı kullanılan bina oranı	32- Aile planlaması yapılan köy oranı
11- Tarım ve hayvancılık yapan hanehalkı oranı	33- Köy başına düşen sağlık ocağı sayısı
12- Tarım ve hayvancılık yapmayan hanehalkı oranı	34- Ölüm oranı
13- Hane başına düşen arazi miktarı (da)	35- Bebek ölüm oranı
14- Traktör başına düşen arazi miktarı (da)	36- Çocuk ölümlerinin toplam doğuma oranı
15- Hane başına düşen sebze ve çiçek bahçesi miktarı (da)	37- Anne ölümlerinin toplam doğuma oranı
16- Ekilebilen sulu arazilerin toplam araziye oranı	38- Yeşil kartı oranı
17- Çalışan nüfus oranı	39- Sosyal yardım kuruluşlarından yararlananların oranı
18- Tarımsal amaçlı sulama yapan köy oranı	40- İlköğretim çağında olup da okula gitmeyenlerin oranı
19- Gübre kullanmayan hanehalkı oranı	41- Üniversite mezunu oranı
20- İlaçlı mücadele yapılan arazi oranı	42- Bin kişiye düşen motorlu araç sayısı
21- Biyolojik mücadele yapan hanehalkı oranı	43- İçme suyu olan köy oranı
22- Zirai mücadele yapan hanehalkı oranı	

**KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ**

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Kırsal Göçler

2000 yılı sayım sonuçlarına göre, Türkiye’de kırsal nüfusu en fazla olan bölge Karadeniz olup önemli miktarda kırsal göç vermektedir. Karadeniz Bölgesi, net göç bakımından incelendiğinde, 1970-2000 döneminde sürekli göç vermiş ve 1995-2000 döneminde göç sayısı 316517, net göç oranı ise %o-42,10 olmuştur (TÜİK, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bgr/goc.htm>) (Tablo 2). Karadeniz Bölgesi 1970-2000 yılları arasında, 1985-1990 dönemi hariç net göç oranı bakımından bölgeler arasında birinci sırada yer almıştır. Karadeniz bölgesi’nde 1995-2000 döneminde iller arası net göç oranı bakımından Düzce dışında tüm iller göç vermektedir. Göç oranı en yüksek olan iller ise Bartın, Artvin ve Bayburt’tur.

Tablo 2: Karadeniz Bölgesi’nde iller arası göçler ve net göç oranları
Table 2. Rural migration among provinces and net migration rate in Blacksea region.

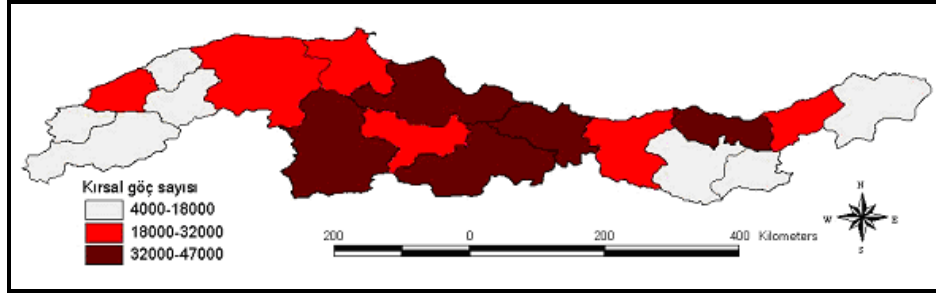
Dönem	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç oranı (%)
1970-75	399152	627741	-228589	-34,46
1975-80	299016	491059	-192043	-26,94
1980-85	329803	-520791	-190988	-24,74
1985-90	380374	-780228	-399854	-48,04
1995-00	474402	790913	-316517	-42,10

Kaynak:(TÜİK,<http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bgr/goc.htm>)

Karadeniz Bölgesinin 2000 yılı toplam nüfusu 8439213 kişi olup nüfus sayısı bakımından bölgeler arasında 5. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2003:109). Bu nüfusun 4406367’si (%52.2) kırsal nüfus olup kırsal nüfus sayısı bakımından bölgeler içerisinde birinci sırada yer almaktadır. 1995-2000 döneminde, kırsal yerleşmelerden il içerisinde veya il dışında şehirlere göçenlerin toplamı 354524 kişi olup, bu sayı kırsal nüfusun %8,04’ünü oluşturmaktadır. Kırsal göç oranı en yüksek olan Kastamonu, Gümüşhane ve Tokat illeridir.

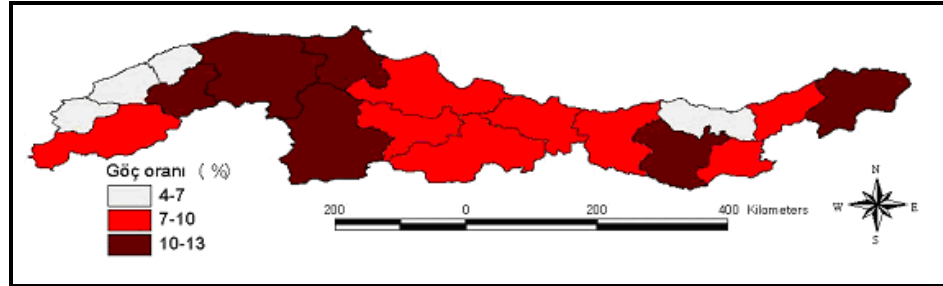
Karadeniz Bölgesi haritası üzerinde kırsal göçler sayısal olarak incelendiğinde; Orta Karadeniz bölümünde fazla, Batı ve Doğu Karadeniz bölümünde az olduğu görülmektedir (Şekil 1). Bu göç sayılarının dağılışında en fazla etkili olan kırsal nüfus sayısı olup genel olarak kırsal

nüfusu az olan illerden daha az göç olurken, kırsal nüfusu fazla olan illerden daha fazla göç olmaktadır. Örneğin kırsal nüfusu en fazla olan Samsun ve Ordu sayısal olarak en fazla göç veren illerdir.

Şekil 1. Kırsal göçlerin illere göre dağılışı
Figure 1. Distributions of rural migration by provinces

Kırsal göç konusunda daha sağlıklı değerlendirme göç oranları ile yapılabilmektedir. Karadeniz Bölgesi haritası üzerinde, kırsal göç oranlarının illere göre dağılışı incelendiğinde; Batı Karadeniz'in bir çok ili ile Doğu Karadeniz'de Artvin ve Gümüşhane %10-13 ile en fazla, Batı Karadeniz'de Bartın, Zonguldak, Düzce ve Doğu Karadeniz'de Trabzon %4-7 ile en az göç oranına sahiptir (Şekil 2).

Şekil 2. Kırsal göç oranının illere göre dağılışı
Figure 2. Distributions of rural migration rates by provinces

3.2. Hiyerarşik Kümeleme Analizi

Kırsal göç oranını etkileyen ve istatistiksel açıdan önemli olan 11 sosyo-ekonomik değişken (Tablo 3) kullanılarak yapılan Hiyerarşik küme analizine göre; bir birimlik mesafede on iki, iki birimlik mesafede

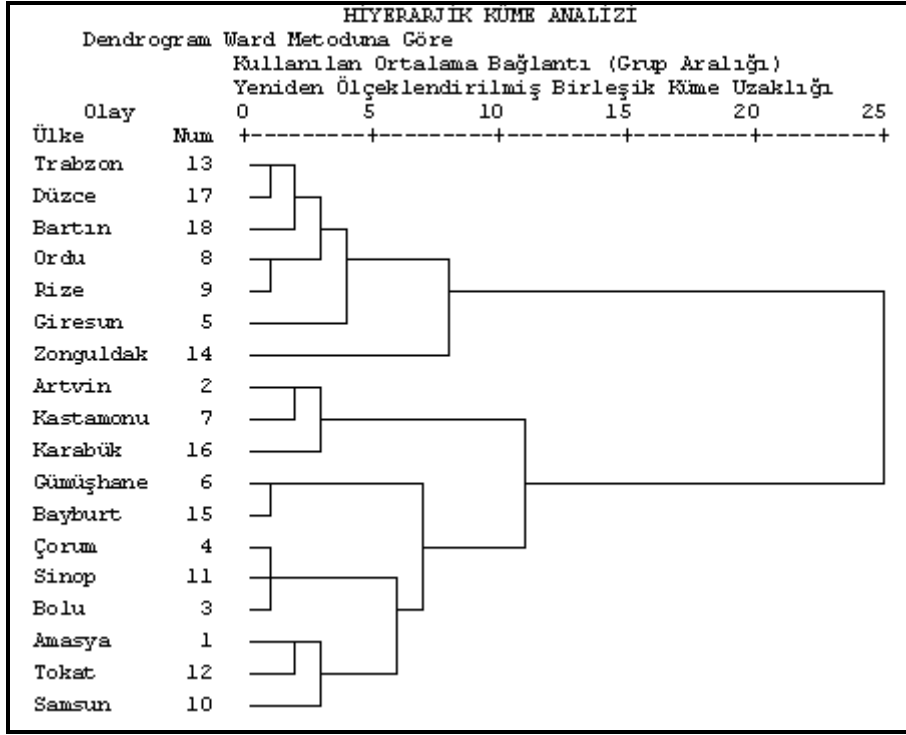
**KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ**

on, üç birimlik mesafede yedi, dört birimlik mesafede altı, altı birimlik mesafede beş, yedi birimlik mesafede üç, on bir birimlik mesafede 2 ve yirmi beş birimlik mesafede bir küme oluşmaktadır (Şekil 3). Yedi birimlik mesafede oluşan üç benzerlik kümesi incelendiğinde;.birinci grubu; Batı Karadeniz'in kıyı illerinden Düzce, Zonguldak ve Bartın ile Orta Karadeniz'den Ordu ve Doğu Karadeniz'in kıyı illeri (Artvin hariç) oluşturmaktadır. İkinci grubu; Batı Karadeniz'den Kastamonu ve Karabük ile, Doğu Karadeniz'den Artvin, üçüncü grubu; genel olarak Orta Karadeniz illeri ile Doğu Karadeniz'den Gümüşhane, Bayburt, Batı Karadeniz'den Bolu oluşturmaktadır (Şekil 4)

Tablo 3. Karadeniz Bölgesi'nde kırsal göçü etkileyen bazı değişkenler
Table 3. Factors of rural migration in Blacksea region.

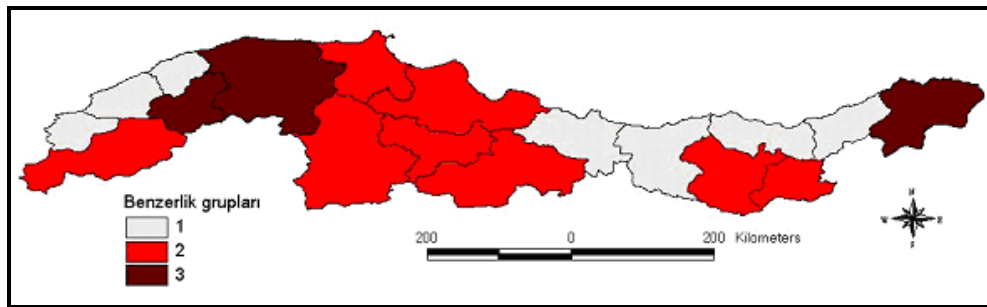
İller	Göç oranı %	Konut dışı kullanılan bina oranı%	Tarım ve hayv. yapmayan oranı%	Haneye dışın arz miktarı (da).	Fizyolojik nüfus yoğunluğu %	Ekilebilen sulu arazi oranı %	Ölüm oranı %	kuruluş. yararlanılanların	Topraklı çiftçi oranı %	Hane baş. Düşen büyük baş hayvan	kaynağı Birinci gelir kay. meyvecilik olan	kaynağı Birinci gelir kay. hayvanelik olan
Amasya	8,2	42,1	8,5	150,9	29,3	11,5	0,8	3,9	82,8	3,3	3,3	6,8
Artvin	11,1	44,7	3,4	221,0	56,8	1,0	0,9	5,3	94,8	3,0	30,5	26,7
Bolu	7,8	59,5	12,7	240,1	52,3	1,9	1,1	4,1	84,7	4,1	4,3	13,6
Çorum	12,2	47,7	7,1	197,8	39,6	3,6	1,1	5,1	86,7	3,3	1,4	7,0
Giresun	8,6	39,4	2,4	102,6	24,4	0,4	1,2	8,8	95,8	2,2	60,9	10,1
Gümüşhane	10,5	54,9	6,4	305,9	62,6	2,1	0,9	4,3	86,4	4,5	3,6	43,5
Kastamonu	10,6	54,3	6,4	246,2	56,9	2,0	1,3	7,1	92,1	5,8	10,8	30,4
Ordu	8,9	27,7	2,3	62,9	11,3	0,4	0,7	2,2	96,5	2,1	63,5	8,8
Rize	7,4	12,6	10,8	77,2	14,9	0,3	1,0	1,5	85,6	1,2	60,9	4,8
Samsun	8,3	55,8	7,8	82,2	14,9	5,7	0,9	2,8	90,3	3,3	16,7	1,4
Sinop	11,1	56,6	4,9	176,9	39,6	1,5	1,3	7,6	93,4	3,9	3,0	14,6
Tokat	9,7	40,4	2,5	155,2	27,1	6,7	0,8	2,5	95,1	4,5	3,1	13,7
Trabzon	6,5	26,5	17,5	44,0	9,6	0,6	0,9	1,9	81,5	1,9	41,5	11,9
Zonguldak	5,9	25,0	37,9	38,6	7,3	0,9	0,5	0,6	61,1	1,4	16,7	9,2
Bayburt	8,5	38,1	9,0	257,2	46,6	5,2	0,9	2,4	79,5	5,9	0,6	50,3
Bartın	6,6	39,8	10,6	67,6	13,1	0,6	0,7	3,1	86,2	2,8	7,8	10,0
Karabük	13,0	44,3	13,3	209,1	53,9	0,7	1,5	4,3	84,3	3,5	1,8	19,9
Düzce	4,6	39,2	15,1	56,7	12,7	4,1	0,8	2,1	81,0	1,9	48,4	2,0

Şekil 3. Hiyerarşik kümeleme analizinde yeniden ölçeklendirilmiş birleşik küme uzaklıkları

Figure 3. Rescaled combined cluster distances of hierarchic analysis

Şekil 4. Kırsal yerleşmelerin sosyo-ekonomik benzerliklere göre iller ölçeğinde gruplara ayrılması (beş birimlik mesafede)

Figure 4. Similarity groups of rural settlements based on socio-economic properties at province scale.

*KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ*

Hiyerarşik kümeleme sonucu oluşan benzer il gruplarının genel olarak bölgesel bir bütünlük sağlayarak komşu illerin birbirleriyle birleştiği görülmekle beraber, bu bütünlüğe uymayan iller de vardır. Birinci grubu Doğu ve Batı Karadeniz'in kıyı illeri, üçüncü grubu ise denize kıyısı olmayan (Karabük hariç) iller ile Samsun ve Sinop oluşturmaktadır. Kırsal özelliklere göre grupların oluşmasında denizel ve karasal özelliklerin etkisi hissedilmektedir. Bunun yanında, bölgesel gruplaşmaya aykırı olarak Doğu Karadeniz'in bazı illeri Batı Karadeniz, bazıları ise Orta Karadeniz illeri ile bir grup oluşturmaktadır.

Hiyerarşik benzerlik gruplaması ile kırsal göç oranlarının grupları karşılaştırıldığında, genel olarak örtüştüğü görülmektedir. Bu durum, benzer sosyo-ekonomik özelliklere sahip kırsal yerleşmelerin benzer sayıda göçe neden olduğunu göstermektedir.

3.3. Korelasyon Analizi

Pearson korelasyon tekniği kullanılarak yapılan analizde, 39 sosyo-ekonomik değişkenin kırsal göç oranı ile 1'i yüksek (0,70-0,89), 8'i orta (0,50-0,69), 13'ü zayıf (0,26-0,49), 17'si ise çok zayıf (0,00-0,25) derecede ilişkilidir (Tablo 4). Kırsal göçler ile fizyolojik nüfus yoğunluğu yüksek derecede, ölüm oranı, hane başına düşen arazi miktarı, sosyal yardımlaşma kuruluşlarından yararlananların oranı, biyolojik mücadele yapan hanehalkı oranı, tarım ve hayvancılık yapan ve yapmayan hanehalkı oranı, hane başına düşen sebze ve çiçek bahçesi miktarı ve topraklı çiftçi hanehalkı oranı ise orta derecede ilişkilidir.

Kırsal alanlarda fizyolojik nüfus yoğunluğunun artması göçleri artıran en önemli faktör olarak görülmektedir. Tarım arazisinin az olduğu Karadeniz Bölgesi'nde fizyolojik nüfus yoğunluğunun arttığı illerde göç oranlarının artması beklenen bir sonuçtur. Ölüm oranlarının yükseldikçe göçlerin artması ise, daha ziyade ekonomik ve sosyal olarak geri durumdaki kırsal yerleşmelerde ölüm oranları arttığı için, göçle pozitif ilişkili görülmektedir. Hane başına düşen arazi miktarının kırsal göçleri artırması beklenen bir sonuç değildir. Bu durum, çoğu kırsal yerleşmelerde arazi miktarının yeterli olmasına rağmen üretim ve elde edilen gelirin yeterli olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda arazisi fazla olup fazla gelir elde eden bazı ailelerin de kentlerin çekiciliklerine bağlı olarak şehirlere göç ettiği söylenebilir.

Tablo 4. Korelasyon katsayısı göre kırsal göç ile sosyo-ekonomik değişkenler arasındaki ilişki (S= önemli, NS= önemsiz)**Table 4.** Relationships between rural migration and socio-economic variables according to correlation coefficients (S= important, NS= unimportant).

Gösterge	Korelasyon Kat. (r)	Önem seviyesi ($\alpha=0,05$)	İlişki derecesi *	
1- Fizyolojik nüfus yoğunluğu	0,709	0,001	S	Yüksek
2- Ölüm oranı	0,668	0,003	S	Orta
3- Hane başına düşen arazi miktarı (da)	0,661	0,004	S	Orta
4- Sosyal yardım kuruluşlarından yararlananların oranı	0,572	0,017	S	Orta
5- Biyolojik mücadele yapan hanehalkı oranı	0,566	0,018	S	Orta
6- Tarım ve hayvancılık yapan hanehalkı oranı	0,529	0,029	S	Orta
7- Tarım ve hayvancılık yapmayan hanehalkı oranı	-0,529	0,029	S	Orta
8- Hane başına düşen sebze ve çiçek bahçesi miktarı (da)	0,523	0,031	S	Orta
9- Topraklı çiftçi hanehalkı oranı	0,505	0,039	S	Orta
10- Hane başına düşen büyükbaş hayvan sayısı	0,499	0,041	S	Zayıf
11- Konut dışı kullanılan bina oranı	0,484	0,049	S	Zayıf
12- Birinci gelir kaynağı meyvecilik olan köy oranı	-0,474	0,055	NS	Zayıf
13- Toprak tahlili yaptıran hanehalkı oranı	-0,438	0,079	NS	Zayıf
14- Birinci gelir kaynağı orman ürünleri olan köy oranı	0,403	0,109	NS	Zayıf
15- Birinci gelir kaynağı hayvancılık olan köy oranı	0,366	0,149	NS	Zayıf
16- Yeşil kartı oranı	0,360	0,155	NS	Zayıf
17- Tarımsal amaçlı sulama yapan köy oranı	-0,347	0,172	NS	Zayıf
18- Birinci gelir kaynağı tarla ziraatı olan köy oranı	0,315	0,218	NS	Zayıf
19- Hane başına düşen koyun sayısı	-0,313	0,221	NS	Zayıf
20- Ortalama hanehalkı büyüklüğü	-0,304	0,235	NS	Zayıf
21- Bebek ölüm oranı	0,293	0,253	NS	Zayıf
22- İlk öğretim çağında olup da okula gitmeyenlerin oranı	0,289	0,260	NS	Zayıf
23- Üniversite mezunu oranı	-0,221	0,394	NS	Çok Zayıf
24- İlaçlı mücadele yapılan arazi oranı	0,208	0,423	NS	Çok Zayıf

**KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ**

25- Aile planlaması yapılan köy oranı	-0,191	0,462	NS	Çok Zayıf
26- Çalışan nüfus oranı	0,184	0,480	NS	Çok Zayıf
27- Traktör başına düşen arazi miktarı (da)	-0,183	0,481	NS	Çok Zayıf
28- Tarıma elverişli olup da kullanılmayan arazi oranı	0,179	0,492	NS	Çok Zayıf
29- Bin kişiye düşen motorlu araç sayısı	0,156	0,551	NS	Çok Zayıf
30- Zirai mücadele yapan hanehalkı oranı	0,142	0,585	NS	Çok Zayıf
31- Köy başına düşen sağlık ocağı sayısı	-0,135	0,605	NS	Çok Zayıf
32- Gübre kullanmayan hanehalkı oranı	-0,116	0,657	NS	Çok Zayıf
33- Çocuk ölümlerinin toplam doğuma oranı	-0,112	0,669	NS	Çok Zayıf
34- Birinci gelir kaynağı sebzeçilik olan köy oranı	0,101	0,701	NS	Çok Zayıf
35- Ekilebilen sulu arazilerin toplam araziye oranı	-0,090	0,732	NS	Çok Zayıf
36- İçme ve kullanma suyu olmayan köy oranı	0,080	0,761	NS	Çok Zayıf
37- İçme suyu olan köy oranı	-0,057	0,827	NS	Çok Zayıf
38- Topraksız çiftçi hanehalkı oranı	0,030	0,909	NS	Çok Zayıf
39- Anne ölümlerinin toplam doğuma oranı	-0,017	0,948	NS	Çok Zayıf

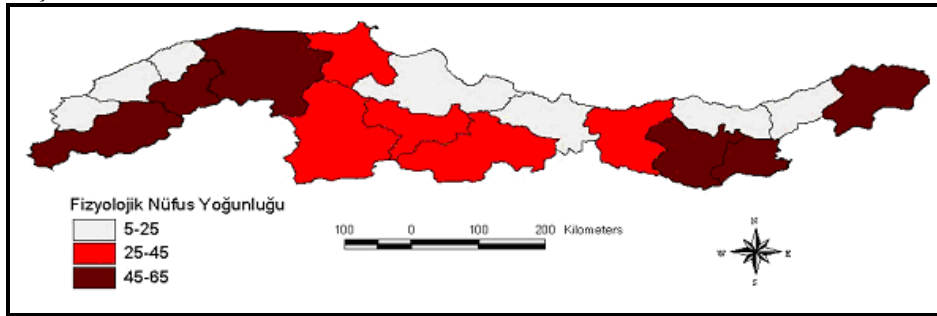
*. İlişki derecesi: Pearson korelasyon katsayısı=r, r=0,00-0,25 çok zayıf, r=0,26-0,49 zayıf, r=0,50-0,69 orta, r=0,70-0,89 yüksek, r=0,90-1,00 çok yüksek (Sungur, 2005:116).

Kırsal göçlerle orta derecede ilişkili olan konut dışı kullanılan bina oranı, hane başına düşen büyükbaş hayvan sayısı hayvancılıkla ilişkili faktörler olup göçlerle pozitif ilişkilidir. Buradan çıkarılacak sonuç, hayvancılık yapılan kırsal alanlarda ekonomik geliri düşük olduğu, insanların günümüzdeki ihtiyaçlarına cevap verecek sosyo-ekonomik alt yapıların yeterli düzeyde gelişmediği görülmekte ve göçler artmaktadır. Bunun yanında, sosyal yardımlaşma kurumlarından

yararlananların oranı, yeşil kartlı oranı, bebek ölüm oranı ve ilkokula gitmeyenlerin oranı artıkça kırsal göçler de artmaktadır. Bu faktörler fakirlikle ilgili olup daha çok sosyal imkanların olmadığı kırsal alanlarda görülmektedir.

Tarım ve hayvancılık yapmayan hanehalkı oranı ve birinci gelir kaynağı meyvecilik olan köy oranı kırsal göçlerle negatif ilişkilidir. Çünkü, bu tür ekonomik faaliyetler daha küçük alanlarda yüksek gelir getirmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde en önemli gelir kaynağı fındık ve çay olup bu faaliyetler meyvecilik adı altında kaydedildiği için göçlerle negatif ilişkili görülmektedir. Ortalama hanehalkı büyüklüğünün fazla olduğu yerlerde de göçler artmaktadır. Tarımsal amaçlı sulama yapan köy oranı göçleri azaltmakta olup bu burum daha çok Orta Karadeniz bölümündeki iller için geçerli olan bir kriter olup bu bölgede en önemli geçim kaynağı sulu tarımdır. Karadeniz Bölgesi'nde büyükbaş hayvancılık göçü artırırken, koyun beslenen yerlerde göçler azalmaktadır. Bu durum küçükbaş hayvancılığın daha fazla gelir getiren bir faaliyet olduğunu göstermektedir.

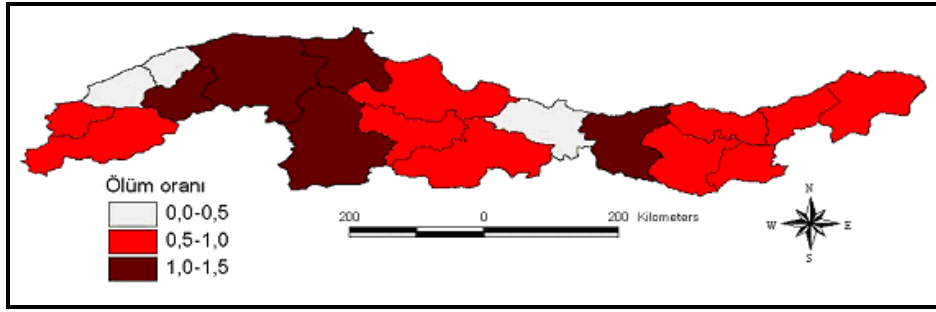
Fizyolojik nüfus yoğunluğu kırsal göç oranını yüksek derecede etkilemektedir. Genel olarak fizyolojik nüfus yoğunluğu haritası ile kırsal göç oranı karşılaştırıldığında uyumlu bir durum ortaya çıkmaktadır (Şekil 5). Çorum, Sinop, Samsun, Ordu ve Rize'de fizyolojik nüfus yoğunluğu az olmasına rağmen göç oranı fazladır. Bu durum, yakın çevrede gelişmiş şehirlerin çekiciliklerinden kaynaklanmaktadır. Bolu ve Bayburt'ta ise fizyolojik nüfus yoğunluğu fazla olmasına rağmen göç oranı düşmektedir.

Şekil 5. Kırsal yerleşmelerde fizyolojik nüfus yoğunluğunun illere göre dağılışı.
Figure 5. Distributions of physiologic populatin density by provinces.

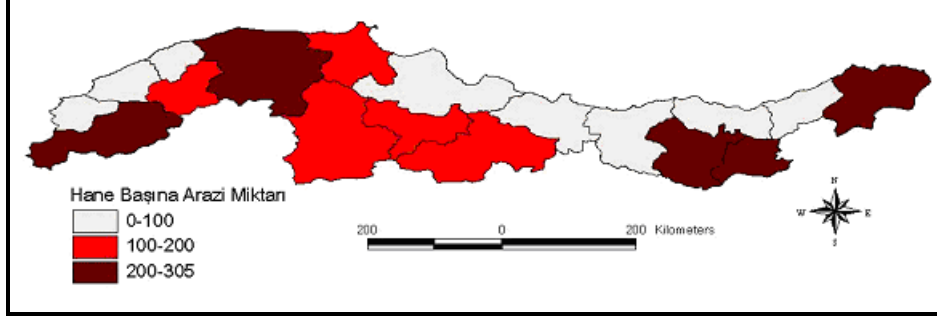
**KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ**

Ölüm oranı ile kırsal göç oranı arasında orta derecede, önemli, pozitif bir ilişki çıkmaktadır. Yani, ölüm oranı arttıkça kırsal göç oranı da artmaktadır. Ölüm oranlarının dağılışı ile kırsal göçler karşılaştırıldığında, Düzce, Ordu, Giresun, Gümüşhane ve Artvin dışında büyük bir paralellik görülmektedir (Şekil 6). Düzce, Giresun ve Artvin’de ölüm oranları düşük olmasına rağmen göç oranı yükselmekte, Trabzon’da ise ölüm oranı yüksek olmasına rağmen göç oranı düşmektedir. Genel olarak sağlık altyapısının yetersiz olduğu, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerin gelişmediği yerlerde ölüm oranları yükselmektedir. Bu şartlar ulaşım vb imkanların olmadığı kırsal bölgelerde görüldüğü için ölüm oranları yükselmekte, aynı özellikteki illerde göç oranları da artmaktadır.

Şekil 6. Kırsal yerleşmelerde ölüm oranının illere göre dağılışı.
Figure 6. Distributions of death rate by provinces.

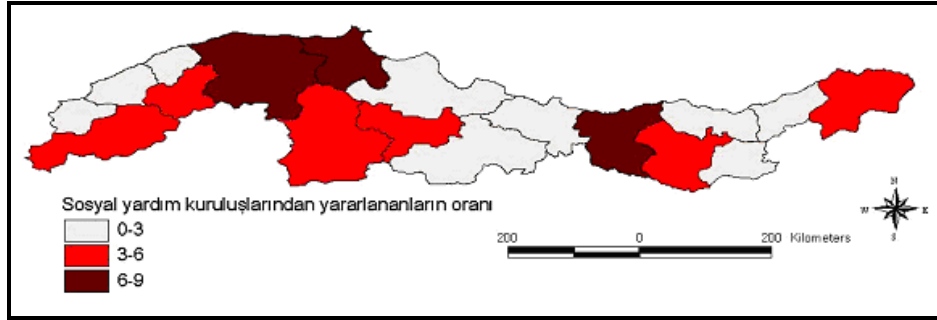
Bu değerlendirmede en çarpıcı sonuçlardan biri, hane başına arazi miktarının arttıkça kırsal göç oranının da artmasıdır. Bölge illerinden Artvin, Gümüşhane, Kastamonu ve Bolu illerinde arazi miktarı fazla olmasına rağmen kırsal göç oranı da fazladır (Şekil 7). Bu durum, kırsal alanlarda arazi miktarının fazla olmasına rağmen, arazilerin sulanamaması, modern tarım imkanlarının uygulanmaması, tarım girdilerindeki maliyet yüksekliği gibi nedenlerle tarımsal verimin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Yani, kırsal alanlarda arazinin fazla olması göçleri durdurmamaktadır. Göçler üzerinde arazi büyüklüğünden ziyade araziden elde edilen üretim ve ekonomik değer etkili olmaktadır.

Şekil 7. Kırsal yerleşmelerde hane başına düşen arazi miktarının (da) illere göre dağılışı.

Figure 7. Distributions of land amount per family density by provinces.

Sosyal yardım kuruluşlarından yararlananlar ile kırsal göç arasında orta derecede, önemli, pozitif bir ilişki vardır. Sosyal yardım kuruluşlarından yararlananların oranı genel olarak Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz'in bazı illerinde artmaktadır (Şekil 8). Orta Karadeniz'de sosyal yardım kuruluşlarından yararlananların oranı düşük olmasına rağmen göç oranı artmaktadır.

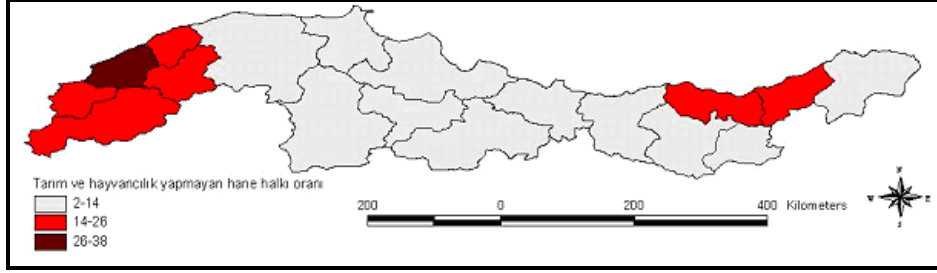
Şekil 8. Kırsal yerleşmelerde Sosyal yardım kuruluşlarından yararlananların oranının illere göre dağılışı.

Figure 8. Distributions of benefit social welfare in rural settlements by provinces.

Tarım ve hayvancılık yapan hanehalkı oranı ile kırsal göç oranı arasında orta derecede, önemli, pozitif bir ilişki, tarım ve hayvancılık yapmayan hanehalkı oranı ile ise orta derecede, önemli, negatif bir ilişki vardır. Genel olarak tarım ve hayvancılık yapan hanehalkı oranı azaldıkça göç oranı artmaktadır. Bununla birlikte Düzce, Zonguldak,

**KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ**

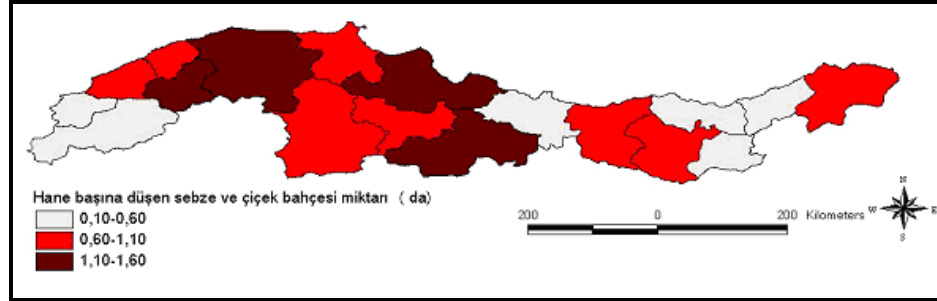
Bartın ve Trabzon'da tarım ve hayvancılık yapmayan hanehalkı oranı yüksek olmasına rağmen göç oranları düşmektedir. (Şekil 9).

Şekil 9. Kırsal yerleşmelerde tarım ve hayvancılık yapmayan hanehalkı oranının illere göre dağılışı.

Figure 9. Distribution of families without agricultural and animal husbandry activities in rural settlements by provinces.

Kırsal göç oranı ile hane başına düşen sebze ve çiçek bahçesi miktarı ve topraklı çiftçi hanehalkı oranı arasında orta derecede, önemli, pozitif bir ilişki vardır (Şekil 10).

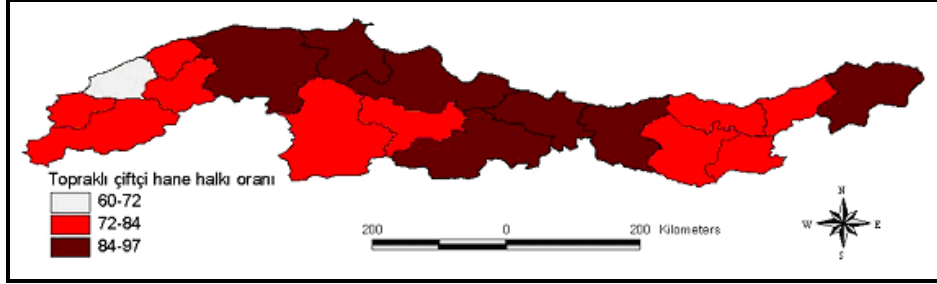

Şekil 10. Kırsal yerleşmelerde hane başına düşen sebze ve çiçek bahçesi miktarının illere göre dağılışı.

Figure 10. Distribution of families who have fruit and flower garden in rural settlements by provinces.

Kırsal göç oranı ile topraklı çiftçi hanehalkı oranı arasında orta derecede, önemli, pozitif bir ilişki olmasına rağmen bu durum göç oranları ile tam olarak uyumamaktadır (Şekil 11).

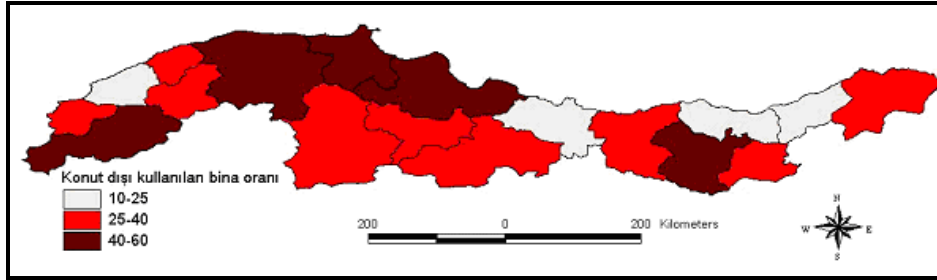

Şekil 11. Kırsal yerleşmelerde topraklı çiftçi hanehalkı oranının illere göre dağılışı.

Figure 11. Distribution of families who have agricultural lands in rural settlements by provinces.

Kırsal göç oranı ile hane başına düşen büyükbaş hayvan sayısı ve konut dışı kullanılan bina oranı arasında zayıf derecede, önemli, pozitif bir ilişki vardır (Şekil 12).

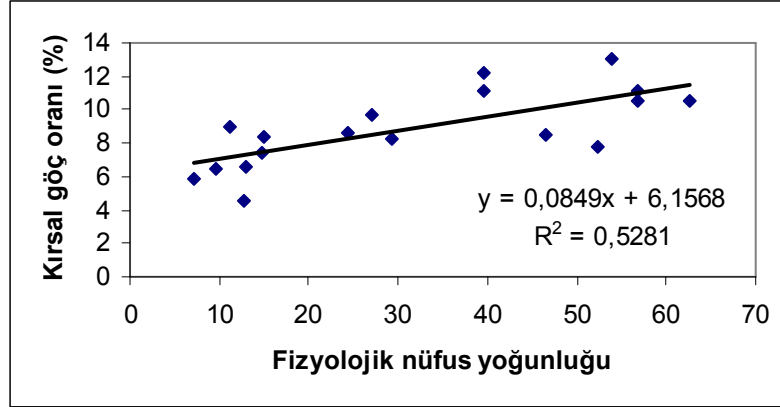
Şekil 12. Kırsal yerleşmelerde konut dışı kullanılan bina oranının illere göre dağılışı.

Figure 12. Distribution of nonresidential buildings in rural settlements by provinces.

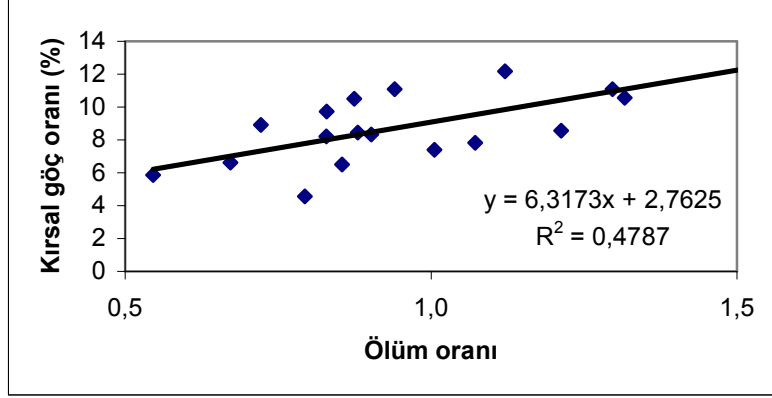
Değişkenlerden 15'inin kırsal göç ile negatif ilişkisi (değişkenler artarken kırsal göç oranı azalmakta) varken geriye kalan 24 değişkenin kırsal göç oranı ile pozitif ilişkisi (değişkenler artarken kırsal göç oranı artmakta) vardır. Kırsal göç oranı ile ilişkili olan 39 değişkenin %95 güven aralığında, sadece 11 değişkenin istatistiksel açıdan önemli olduğu, geriye kalan 28 değişkenin önemsiz olduğu görülmektedir (Tablo 4). Değişkenlerden hane başına düşen büyükbaş hayvan sayısı ve konut dışı kullanılan bina oranı zayıf derecede ilişkili olmasına rağmen istatistiksel açıdan önemli olduğu görülmektedir.

3.4. Regresyon Analizi

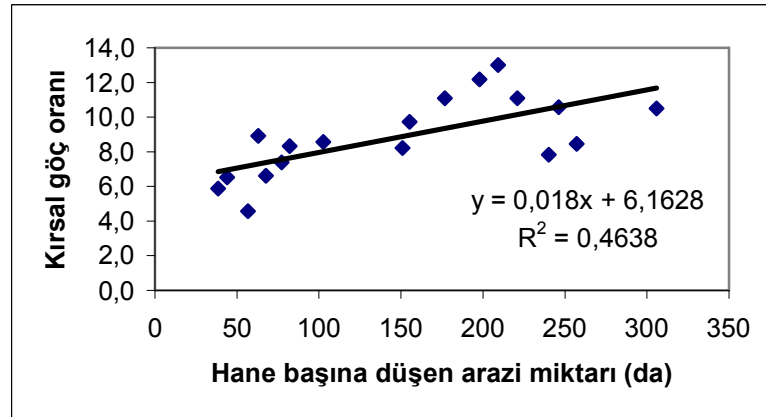
Bağımlı değişken olarak kabul edilen kırsal göç oranı ile bağımsız değişken olarak kabul edilen sosyo-ekonomik değişkenler arasında fonksiyonel bir ilişkinin var olup olmadığı regresyon modelleri ile değerlendirilmiştir. Regresyon modellemesinde, belirtme (tanımlama) katsayısı (R^2), bağımlı değişkende meydana gelen değişikliğin ne kadarının bağımsız değişken tarafından açıklandığını göstermektedir. Oluşturulan regresyon sonuçlarına göre, kırdan şehre göç eden nüfus oranındaki değişimin %52'si fizyolojik nüfus yoğunluğu (Şekil 13), %47'si ölüm oranı (Şekil 14), %46'sı hane başına düşen arazi miktarı (Şekil 15), %32'si sosyal yardımlaşma kuruluşlarından yararlananların oranı (Şekil 16), %32'si biyolojik mücadele yapan hanehalkı oranı (Şekil 17), %26'sı tarım ve hayvancılık yapanların oranı (Şekil 18), %25'i hane başına düşen sebze ve çiçek bahçesi oranı (Şekil 19), %24'ü topraklı çiftçi hanehalkı oranı (Şekil 20), %25'i hane başına düşen büyükbaş hayvan sayısı (Şekil 21), %22'si konut dışı kullanılan bina oranı (Şekil 22) ve %17'si birinci gelir kaynağı meyvecilik olan köy oranı (Şekil 23) tarafından açıklanmaktadır. Dolayısıyla illerin kırsal göç oranı büyük ölçüde fizyolojik nüfus yoğunluğu, ölüm oranı, arazi miktarı ve sosyal yardımlaşma kuruluşlarından yararlananların oranından etkilenmektedir.

Şekil 13. Kırsal göç oranı ile fizyolojik nüfus yoğunluğu arasındaki ilişki
Figure 13. Relationships between rural migration rate and physiologic population density.

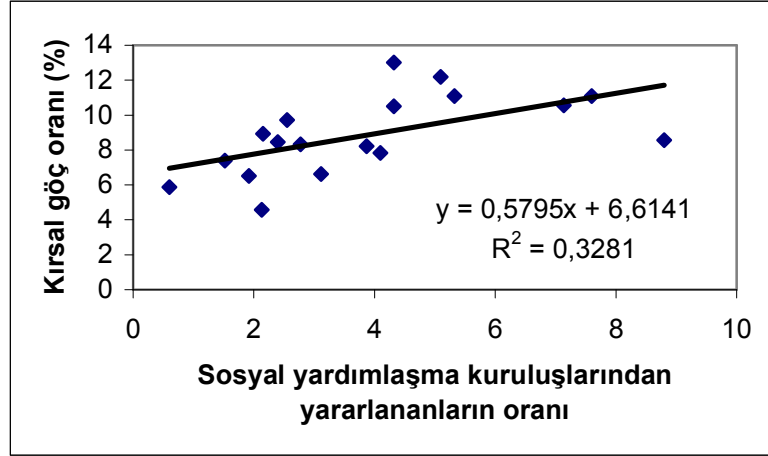

Şekil 14. Kırsal göç oranı ile ölüm oranı arasındaki ilişki
Figure 14. Relationships between rural migration rate and death rate.

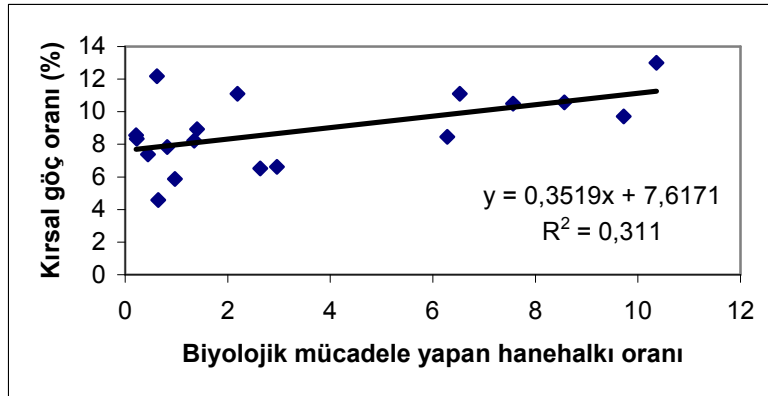
Şekil 15. Kırsal göç oranı ile hane aşına düşen arazi miktarı arasındaki ilişki
Figure 15. Relationships between rural migration rate and land amount per family.

KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ

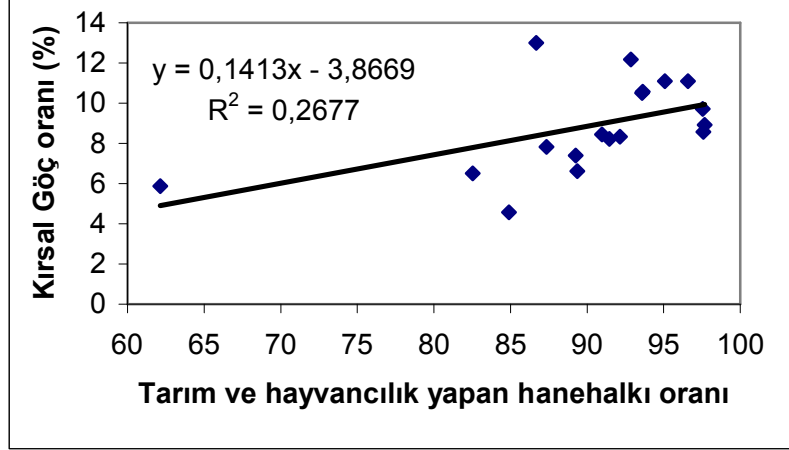
Şekil 16. Kırsal göç oranı ile sosyal yardım kuruluşlarından yararlananların oranı arasındaki ilişki

Figure 16. Relationships between rural migration rate and benefit from social welfare rate.

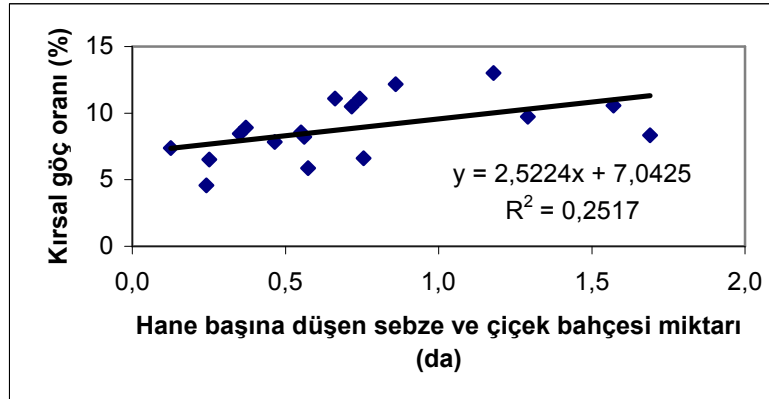
Şekil 17. Kırsal göç oranı ile biyolojik mücadele yapan hanehalkı oranı arasındaki ilişki

Figure 17. Relationships between rural migration rate and families who have done biologic combats.

Şekil 18. Kırsal göç oranı ile tarım ve hayvancılık yapan hanehalkı oranı arasındaki ilişki

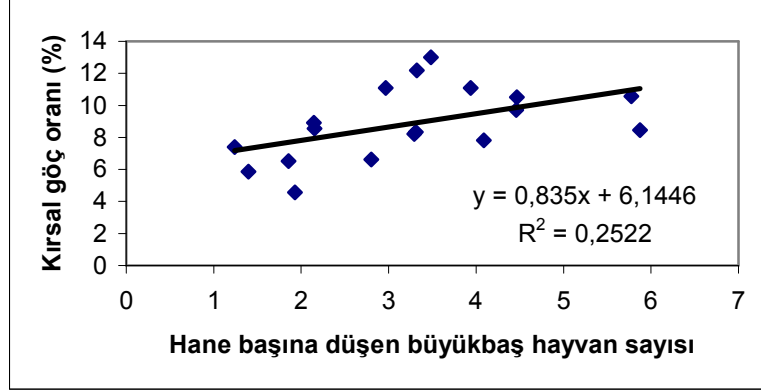
Figure 18. Relationships between rural migration rate and agricultural family rate.

Şekil 19. Kırsal göç oranı ile hane başına düşen sebze ve çiçek bahçesi miktarı arasındaki ilişki

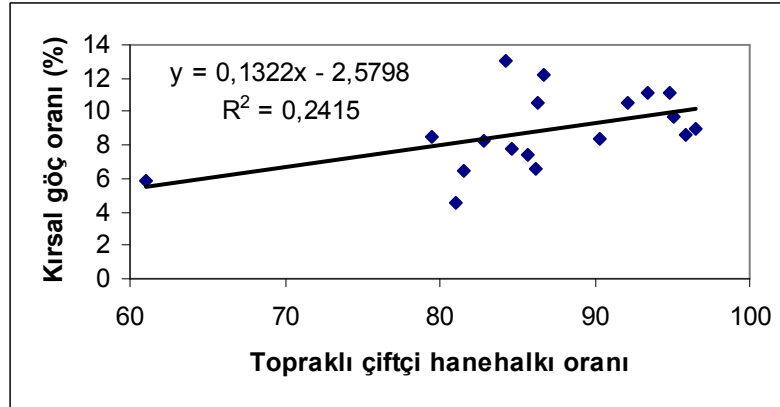
Figure 19. Relationships between rural migration rate and families who have fruit and flower garden.

KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ

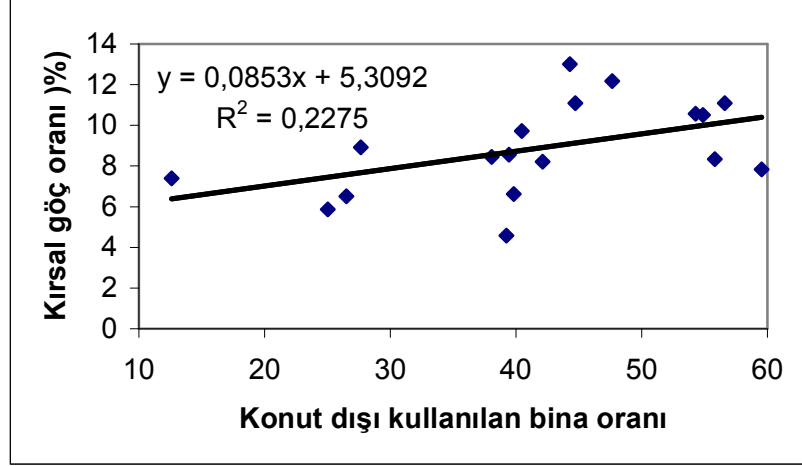
Şekil 20. Kırsal göç oranı ile hane başına düşen büyükbaş hayvan sayısı arasındaki ilişki

Figure 20. Relationships between rural migration rate and number of cattle per family.

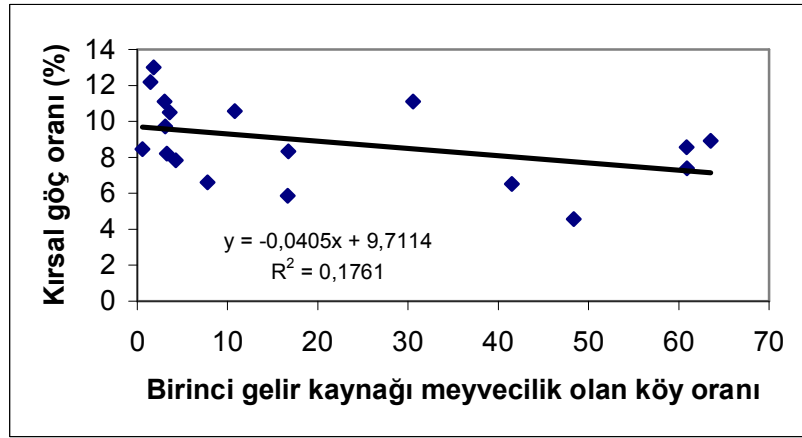

Şekil 21. Kırsal göç oranı ile topraklı çiftçi hanehalkı oranı arasındaki ilişki

Figure 21. Relationships between rural migration rate and number of family who have agricultural land.

Şekil 22. Kırsal göç ile konut dışı kullanılan bina oranı arasındaki ilişki
Figure 22. Relationships between rural migration rate and external house structures.

Şekil 23. Kırsal göç oranı ile birinci gelir kaynağı meyvecilik olan köy oranı arasındaki ilişki
Figure 23. Relationships between rural migration rate and orcharding population rate.

*KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ*

4. SONUÇ

Türkiye genelinde olduğu gibi Karadeniz Bölgesi'nde de kırsal ile şehir yerleşmeleri arasında ciddi sosyo-ekonomik dengesizlikler vardır. Kırsal-şehir arasında var olan bu sosyo-ekonomik dengesizlikler ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliğini doğurmakta, sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını ortaya çıkarmakta ve kırsal göç olayını hızlandırmaktadır.

Bu araştırma göstermektedir ki, Karadeniz Bölgesi'nde insanların doğdukları kırsal yerleşmeleri bırakıp şehirlere göç etmesinde birçok sosyo-ekonomik faktörler rol oynamaktadır. Araştırmada kullanılan 39 sosyo-ekonomik değişkenden 1'i yüksek derecede, 8'i orta derecede, 13'ü zayıf derecede, 17'si ise çok zayıf derecede kırsal göç oranı ile ilişkilidir. Korelasyon hesaplamalarına göre, kırsal göç oranı ile değişkenlerden 15'i negatif, 24'ü ise pozitif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Kırsal göç oranı ile ilişkili olan 39 değişkenin %95 güven aralığında sadece 11'inin istatistiksel açıdan önemli olduğu, geriye kalan 28 değişkenin ise önemsiz olduğu görülmektedir.

Karadeniz Bölgesi'nde tarım ve hayvancılık yapmayan hanehalkının fazla olduğu ve meyveciliğin yoğun olarak yapıldığı illerde kırsal göçler azalmaktadır. Bu nedenle Karadeniz Bölgesi'nde kırsal göçleri azaltmak için fındık ve çay gibi tarım ürünlerinin üretim ve veriminin artırılması, diğer alternatif meyvecilik imkanlarının araştırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Bulutay, T., Timur, S. ve Ersel, H., 1971, *Türkiye’de Gelir Dağılımı 1968*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- DPT, 2001, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT:2556, ÖİK:572, Ankara.
- Kurt, H., 2003, *Türkiye’de Kent–Köy Çelişkisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Özbay F. ve Diğerleri, 2001, *Nüfus ve Kalkınma Göç Eğitim Demokrasi, Yaşam Kalitesi*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü Yayını, Ankara.
- Özgür, E.M., 1995, “Türkiye’deki İç Göçlerde Ankara İlinin Yeri”, *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı:4, Sayfa: 63-76, Ankara.
- Sungur, O., 2005, “Korelasyon Analizi”. Ş. Kalaycı (ed.) *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım. 115-127, Ankara:
- Tanoğlu, A., 1966, *Beşeri Coğrafya, Nüfus ve Yerleşme*, İstanbul Üniversitesi Yayın No:1183, İstanbul.
- Tekeli, İ. ve Erder, L., 1978, *Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-26, Ankara.
- TÜİK, 2002, 1997 Köy Envanteri, (Cd Ortamında- Excel Formatında).
- TÜİK, 2003, *2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyo Ekonomik Nitelikleri*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayın No:2759, Ankara.
- TÜİK, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/bgr/goc.htm> (Erişim tarihi: Haziran 2008)
- TÜİK, 2005, *Genel Nüfus Sayımı 2000 Göç İstatistikleri*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayın No:2976, Ankara:

*KARADENİZ BÖLGESİNDE KIRSAL GÖÇLER İLE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLER
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ANALİZİ*

- Tümertekin, E., 197), “Türkiye’de İç Göçler Üzerine”, *İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı:22, Sayfa:29-42, İstanbul.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N., 1998, *Beşeri Coğrafya, İnsan, Kültür, Mekan*, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Yenigül, B., 2005, “Göçün Kent Mekanı Üzerine Etkileri”, *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Sayı:18(2), Sayfa:273-288, Ankara.
- Yılmaz, O., Çelebioğlu, S., İlhan, G., 2006, “2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Bölgelerarası (Düzey 1) Göç Olayları ve Göç Nedenlerinin İncelenmesi ile Bu Sonuçların 1980, 1985 ve 1990 Sonuçları ile Karşılaştırılması”, *14 üncü İstatistik araştırma Sempozyumu 2005*, Bildiri Kitabı, Sayfa:1-16, Ankara.
- Yavuz, F., Keleş, R. ve Geray, C., 1978, *Kentleşme ve İnsan*, Ankara